

Г.Ю. Хоменко, к.е.н., доц.
А.М. Мошак, магістрант

Житомирський державний технологічний університет

Вплив тіньової економіки на формування показників фінансової звітності підприємств

Присвячено дослідженню тіньової економіки, з'ясовані спільні риси такої економіки в різних країнах, а також представлено шляхи вирішення зазначеної проблеми. Адже мінімізація економіки являється перешкодою для соціально-економічного розвитку держави. Проблема відображається в обсягах ВВП, його структурі, економічні реформи через це суттєво гальмуються. Таким чином, зростає рівень небезпеки для національної економіки. Варто зазначити, що складання фінансової звітності займає вагомую роль в нормальному функціонуванні кожного підприємства. Головною метою цього процесу є надання користувачам інформації стосовно фінансового стану, результатів діяльності суб'єкта господарювання. Потреби у зацікавлених користувачів будуть різними, але в усіх випадках спільним є отримання достовірного та повного масиву інформації. Тому надзвичайно актуальним є пошук причин, способів своєчасного виявлення та виправлення факту фальсифікації фінансової звітності суб'єктів господарювання. Адже через нестримне прагнення власників отримати більший відсоток прибутку періодично зустрічаються випадки викривлення фінансової звітності. Внаслідок цього виникає фінансове шахрайство, що завдає збитку акціонерам, інвесторам та суспільству в цілому.

Ключові слова: *тіньова економіка; фальсифікація показників фінансової звітності; показники фінансової звітності; фінансове шахрайство; заінтересовані користувачі фінансової звітності.*

Постановка проблеми. Складання фінансової звітності займає вагомую роль в нормальному функціонуванні кожного підприємства. Головною метою цього процесу є надання користувачам інформації стосовно фінансового стану, результатів діяльності суб'єкта господарювання. Потреби у зацікавлених користувачів будуть різними, але в усіх випадках спільним є отримання достовірного та повного масиву інформації.

Зі здобуттям незалежності колишні республіки СРСР мали уже сформований тіньовий сектор. Додатковими умовами, що посприяли даній ситуації, стали спотворені галузеві та регіональні структури, високий рівень монополізації тощо. На сьогоднішній день питання протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом стоїть досить гостро. Бездіяльність загрожує національній безпеці країни, створює ряд перешкод для її економічного розвитку та суттєво впливає на процес формування показників фінансової звітності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх працях питання щодо фальсифікації показників фінансової звітності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як С.В. Арженовський, А.В. Бахтєєв [1], М.Ю. Брюханов [3], І.В. Заєць [5], Н.О. Мізякіна [7], С.Ф. Легенчук [6], А.В. Рабошук [8] та ін. Дослідники О.Б. Бігдай, В.П. Суйц, Д.А. Волошин [2] розглядали у своїх працях питання щодо основних тенденцій в області шахрайства у консолідованій фінансовій звітності. Механізм функціонування тіньової економіки та передумови її розвитку в Україні досліджували такі науковці, як О.В. Турчинов [9], О.А. Фрадинський [11] та інші.

Метою статті є вивчення теоретичного аспекту «тіньової» економіки, особливостей її розвитку в пострадянських країнах, а також виявлення причин, способів своєчасного виявлення та виправлення факту фальсифікації фінансової звітності.

Викладення основного матеріалу. Основною метою здійснення незаконних дій являється перехід кримінального капіталу із тіньового в легальний сектор. Такий злочин перетворився з часом на транснаціональне порушення. На сьогоднішній день кордони – не є перепорою. В цілому відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом впливає негативним чином на темп економічного зростання як окремої галузі, так і країни. Внаслідок поширення цього явища зростає рівень злочинності, корупції, підвищується відтік капіталу. Економічне зростання в цей час наражається на ризик. Держава внаслідок цього зазнає збитків. Найбільшого впливу зазнає внаслідок злочинних дій національна економіка. Варто оцінити моделі боротьби з негативним явищем, зазначити заходи, які допоможуть побороти в подальшому відмивання злочинних доходів.

За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки у I кварталі 2018 року склав 33 % від офіційного ВВП, що на 4 відсоткові пункти менше за показник I кварталу 2017 року [4].

Лідером за найвищим показником тіньової економіки є Азербайджан (67,04%), на другому місці – Нігерія (48,37%), Україна – третя. Також високий показник у Російській Федерації (39,07%), Шрі-Ланки (37,76%), Бразилії (34,76%) та Пакистану (31,78%). Разом з тим, найнижчий показник – у США, Японії та Китаю (7,78%, 10,08% та 10,15% відповідно) [10].

Серед спільних рис тіньової економіки в країнах пострадянського простору варто відзначити такі явища, як: корупція; неефективне державне регулювання; низький рівень економічного зростання; надлишкова пропозиція праці; недостатній рівень розвитку товарно-грошових відносин, соціально-економічної інфраструктури тощо.

Також варто відмітити, що структура секторів в даному дослідженні схожа у всіх країнах. У тішовій економіці працює населення, задіяне в сферах будівництва та ремонту, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті / сервісу автомобілів, працівники в сфері транспорту і логістики [9].

В першу чергу, слід відзначити, що поняття «тішова економіка» – це господарська діяльність [11]. Вона активно розвивається поза державним обліком, контролем, тому негосподарські операції не відображаються і не фіксуються в офіційній статистиці. Відносять до тішової економіки ті види економічної діяльності, які спрямовані на отримання доходів, ухилення від оподаткування. Таким чином, порушуються норми чинного законодавства.

Варто відзначити, що не являється суміжним з фальсифікацією фінансової звітності випадкові помилки. Адже дія не має якої-небудь направленості, носить ненавмисний характер. Яскравим прикладом допущення помилки є необачність працівника під час облікового відображення облікового процесу. На частоту виникнення помилок, її присутність впливає рівень кваліфікації працівника.

Недостовірна інформація, чи помилка може виникнути на будь-якому рівні обробки, перетворення даних. За даними статистичних досліджень близько 80% помилок людина допускає на початковій стадії обробки даних. Тому на організацію саме первинного контролю варто звернути увагу. Національна система бухгалтерського обліку зазнала реформування. Внаслідок застосування альтернативних методів, способів ведення обліку суб'єкти господарювання стали маніпулювати обліковими даними. Все частішим і уживаним стає поняття «фальсифікації фінансової звітності».

Загалом на достовірність фінансової звітності впливають такі ключові фактори, як 1) інформаційний; 2) політичний; 3) нормативно-правовий; 4) організаційний; 5) фінансовий; 6) людський.

Під інформаційним фактором для зовнішніх користувачів розуміють розробку нових програмних засобів для цілей бухгалтерського обліку. Зі сторони внутрішніх користувачів це означає розголошення конфіденційної інформації, зміни в окремих програмних продуктах. Для зовнішніх користувачів політичний фактор означає нестабільність соціально-політичної ситуації в країні, податкові перевірки. Наступний фактор – нормативно-правовий – розглядається з двох позицій. З точки зору, зовнішнього впливу даний фактор впливає на нестабільну соціально-політичну ситуацію в країні, поширення податкових перевірок. З оцінки внутрішнього боку випливають неточності в П(С)БО, Податковому кодексі та має місце перехід на МСФЗ. Для людського фактору проявляється через конкуренцію, поширення корупційних дій, також варто відзначити низький професійний рівень працівників, їх свідоме чи підсвідоме порушення принципів бухгалтерського обліку тощо, мають місце шахрайство, професійні судження, чи кадрова політика помилкового характеру. Фінансовий фактор проявляється зовнішніми наслідками: інфляцією, динамікою міжнародної торгівлі, зміною валютних курсів. Внутрішні наслідки такого фактору характеризуються науковими розробками в області оцінки, аналізу фінансових показників. Організаційний фактор, у свою чергу, впливає на види діяльності, цілі, місії підприємства, організаційну структуру, рівень звітності. Загалом задля підвищення достовірності показників звітності будь-якого суб'єкта господарювання варто намагатися знизити вплив ключових факторів для отримання правдивої інформації і прийняття на її основі ефективних управлінських рішень.

Висновки та пропозиції. Таким чином, встановлено, що все більшого поширення набуває легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом. Кожній державі варто розробити стратегію боротьби. Варто вжити наступні заходи протидії такому негативному явищу в економіці: 1) закріпити вимоги щодо обов'язкової ідентифікації осіб, які здійснюють будь-які фінансові операції, визначити їх інтереси. Також варто встановити обмеження щодо здійснення фінансових операції, які є підозрілими; 2) можливе викриття фінансових операцій, що здійснюються з метою відмивання злочинних доходів завдяки впровадженню порядку накопичення, детального аналізу інформації про підозрілі транзакції. Варто запровадити спеціальний уповноважений орган, який буде займатися перевіркою таких операцій; 3) впровадження кримінального покарання, вжиття заходів, які передбачають замороження рахунків, подальшу конфіскацію майна тощо. Масштаби тішової економіки в Україні все ще великі, необхідне вирішення проблеми, дослідження та використання урядом продуманої тактики подальших дій.

Список використаної літератури:

1. *Арженовский С.В.* Проблема искажения бухгалтерской отчетности в аспекте теории мошенничества / *С.В. Арженовский, А.В. Бахтеев* // Современные тенденции развития науки и технологий : Периодический

- научный сборник по материалам XIV Международной научно-практической конференции, г. Белгород, 31.05.2016 г. – 2016. – № 5–7. – С. 21–27.
2. *Бигдай О.Б.* Основные тенденции в области мошенничества в консолидированной финансовой отчетности / *О.Б. Бигдай, В.П. Суйц, Д.А. Волошин* // Вестник СевКавГТИ. – 2014. – Вып. 16. – С. 26–32.
 3. *Брюханов М.Ю.* Искажения в финансовой отчетности: как выявить мошенничество / *М.Ю. Брюханов* // Финансовый директор. – 2006. – № 6. – С. 30–37.
 4. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. I квартал 2018 року / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
 5. *Засць І.В.* Шахрайство в господарському процесі українських підприємств / *І.В. Засць* // Вісник ЖДТУ. Серія : Економічні науки. – 2010. – № 3, Ч. 1. – С. 80–82.
 6. *Легенчук С.Ф.* Креативний облік в національній системі бухгалтерського обліку / *С.Ф. Легенчук* // Теорія та методологія бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : Міжнар. збірник наук. праць. – 2009. – Вып. 14, Т. 2. – С. 88–101.
 7. *Мізякіна Н.О.* Систематизація факторів ризику фальсифікації фінансової звітності: обліковий аспект / *Н.О. Мізякіна* // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – 2016. – Вып. 2–3. – С. 260–270.
 8. *Рабошук А.В.* Проблеми забезпечення достовірності фінансової звітності / *А.В. Рабошук* // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2012. – Вып. 9 (3). – С. 116–124.
 9. *Турчинов О.В.* Тіньова економіка (методологія дослідження та механізми функціонування) : дис. ... д.е.н. : Спец. 08.01.01 / *О.В. Турчинов*. – К., 1997. – 386 с.
 10. Україна потрапила в ТОП країн з найбільшим рівнем тіньової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://24tv.ua/novini_ekonomiki_tag1123.
 11. *Фрадинський О.А.* Передумови розвитку тіньової економіки в Україні і світі / *О.А. Фрадинський* // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія : Економіка. – 2002. – № 11. – С. 41–44.

References:

1. Arzhenovskiy, S.V. and Bahteev, A.V. (2016), «Problema yskazheniya buhgalterskoj otchetnosti v aspekte teoryi moshennychestva», *Sovremennye tendencyu razvytyja nauky y tehnologiy: Pereodycheskyy nauchnyy sbornik po materialam XIV Mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferencyu*, g. Belgorod, 31.05, No. 5–7, Pp. 21–27.
2. Bygdaj, O.B., Sujc, V.P. and Voloshyn, D.A. (2014), «Osnovnye tendencyu v oblasti moshennychestva v konsolydyrovannoj fynansovoj otchetnosti», *Vestnyk SevKavGTY*, Iss. 16, Pp. 26–32.
3. Brjuhanov, M.Ju. (2006), «Yskazheniya v fynansovoj otchetnosti: kak vyjavyt' moshennychestvo», *Fynansovyy dyrektor*, № 6, No. 30–37.
4. Ministerstvo ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrainy (2018), *Zagal'ni tendencii' tin'ovoi' ekonomiky v Ukraini. I kvartal 2018 roku*, available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
5. Zajec', I.V. (2010), «Shahrajstvo v gospodars'komu procesi ukrai'ns'kyh pidpryjemstv», *Visnyk ZhDTU*, Serija Ekonomichni nauky, No. 3, P. 1, Pp. 80–82.
6. Legenchuk, S.F. (2009), «Kreatyvnyj oblik v nacional'nij systemi buhgalters'kogo obliku», *Teorija ta metodologija buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu: Mizhnar. zbirnyk nauk. prac'*, Iss. 14, Vol. 2, Pp. 88–101.
7. Mizjakina, N.O. (2016), «Systematyzacija faktoriv ryzkyu fal'syfikacii' finansovoi' zvitnosti: oblikovij aspekt», *Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu*, Ser. Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz, Iss. 2–3, Pp. 260–270.
8. Raboshuk, A.V. (2012), «Problemy zabezpechennja dostovirnosti finansovoi' zvitnosti», *Ekonomichni nauky*, Seriya: Oblik i finansy, Iss. 9 (3), Pp. 116–124.
9. Turchynov, O.V. (1997), *Tin'ova ekonomika (metodologija doslidzhennja ta mehanizmy funkcionuvannja)*, Abstract of diss. d.k.n., Spec. 08.01.01, K., 386 p.
10. Ukrain'a potrapyla v TOP kraj'n z najbil'shym rivnem tin'ovoi' ekonomiky, available at: https://24tv.ua/novini_ekonomiki_tag1123
11. Fradyn's'kyj, O.A. (2002), «Peredumovy rozvytku tin'ovoi' ekonomiky v Ukraini i sviti», *Naukovi zapysky Ternopil's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu im. V.Gnatjuka*. Serija Ekonomika, No. 11, Pp. 41–44.

Хоменко Ганна Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення венчурного фінансування підприємств та формування показників звітності підприємств.

Мошак Анна Миколаївна – магістрант групи ООМ-4 Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- фальсифікація фінансової звітності;
- виявлення та попередження.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2018.